

فهرست

سر سخن

آسیب‌شناسی مقاله‌نویسی، چاپ، تجدید چاپ، نشر و توزیع کتاب (۲۵)..... ۳-۴

جستار

حکم آستانه شیخ ابواسحاق کازرونی (۸۲۶ق) / عمادالدین شیخ‌الحکامی ۵-۹

کریم خراسان کیست؟ / سید علی میرافضلی ۱۰-۱۱

زندگی‌نامه منظوم عبدالقادر مراغی به قلم خودش؛ معرفی یک سند، همراه با یادداشتی مقدماتی /

علی فردوسی ۱۲-۱۷

گزارش برگدال از کشف و استرداد نسخه‌های خطی مسروقه کتابخانه سلطنتی / محمدصادق

میرزا ابوالقاسمی ۱۸-۲۲

کهن‌ترین نمونه‌های شناخته‌شده کاغذ ابری / علی صفری آق‌قلعه ۲۳-۳۶

حذف حرف عطف و یکی از ساخت‌های نامأنوس دستوری در شعر کهن / مسعود راستی‌پور ۳۷-۴۱

شاهنامه فردوسی در بافت عصر غزنوی / آ.سی. اس. بیگاک؛ ترجمه: حمیدرضا حکیمی ۴۲-۵۶

فارسی یهودی کهن در میانه فارسی میانه و فارسی دری کهن؛ بازآزمایی یک فرضیه مشهور / لودویگ پاول؛

ترجمه: ستایش دشتی ۵۷-۶۳

کاتب نسبت خرقه شاه‌نعمت‌الله ولی در المشیخه‌خاندان حثوثی یزدی / محمدرضا ابوبی مهریزی ۶۴-۶۸

برگی از تاریخ (۲)؛ معرفی نامه‌ای از حسنعلی خان گروسی (امیرنظام) / محمدجواد جدی ۶۹-۷۱

پرده ماده یا پرده یاده؟ / یاسر دالوند ۷۲-۷۳

ثبت کتیبه‌های حکومتی فرهادمیرزا معتمدالدوله در ولایت کردستان / جواد ددهجانی ۷۴-۷۹

تیتی و میتی / ایمان منسوب بصری، حسن زیاری ۸۰

چهارپاره / علی صفری آق‌قلعه ۸۱-۹۴

طاق گزا؛ جای‌نامی در خسرو و شیرین نظامی / علی کریم‌زاده ۹۵-۹۶

نقد و بررسی

بررسی انتقادی تصحیح کفایة الطب حبیبش تغلیسی / عرفان‌جوینة بهروز ۹۷-۱۱۷

چند انتقاد واجب از فصل دوم کتاب رده‌شناسی زبان‌های ایرانی / سیداحمدرضا قائم‌مقامی ۱۱۸-۱۲۲

باز چاپ پرتوستان یا مصداقی برای خورشید به گل اندودن / محمدابراهیم ایرج‌پور ۱۲۳-۱۳۳

نگاهی دوباره به تصحیح خلاصه‌الاشعار و زیده‌الافکار (بخش شیراز و نواحی آن) / مرتضی موسوی ۱۳۴-۱۴۱

ملاحظات در فهرس جدید کتابخانه ملی ایران / مصطفی درابنی ۱۴۲-۱۵۳

توضیحاتی درباره دیوان منوچهری به تصحیح سعید شیری و بازنگری در تصحیح برخی ابیات

منوچهری / راهبه آبادیان ۱۵۴-۱۶۶

چاپی نه در خور متن از متنی نه در خور چاپ! / علی شاپوران ۱۶۷-۱۷۴

از کشفیات در اشعار کسایی تا سرقات از یافته‌های ریاحی! / محسن شریفی‌ضحی ۱۷۵-۱۸۰

تکمله‌ای بر مقاله «کهن‌ترین مکتوب تاریخ‌دار فارسی» / سلمان ساکت ۱۸۱-۱۸۲

تصحیح و بازخوانی عباراتی از جواهرنامه نظامی / اکبر حیدریان ۱۸۳-۱۸۶

فهرست نسخ خطی فارسی کتابخانه و مرکز اطلاعات آکادمی علوم مجارستان / مزده محمدی ۱۸۷-۱۹۰

پژوهش‌هایی در باب تحقیق

ریشه‌شناسی چه می‌کند؟ (۳) / سیداحمدرضا قائم‌مقامی ۱۹۱-۱۹۸

ایران در متون و منابع عثمانی (۱۷)

زندگی و آثار خورشیدپاشا / نصرالله صالحی ۱۹۹-۲۰۱

درباره نوشته‌های شمشین

درباره «ولادت خواجه به روایت خواجه» / لیلی وهرام ۲۰۲-۲۰۷

۷۸ - ۷۹

فصلنامه تخصصی اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی دوره سوم، سال دوم، شماره یکم و دوم بهار - تابستان ۱۳۹۶ [انتشار: زمستان ۱۳۹۷]

صاحب امتیاز:

مرکز پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ

نقره‌آبی

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir

gozresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۱۵۰,۰۰۰ ریال

روی جلد: انجامه دستنویسی از ترجیع‌بند جامی (نسخه W651 موزه هنری والترز، نستعلیق ممتاز محمدزمان التبریزی، مورخ ۹۹۸ هجری)

تصویر خط بسمله

از نسخه کتابخانه John Rylands

ملاحظاتی در فهرس جدید کتابخانه ملی ایران

مصطفی درایتی

پژوهشگر نسخ خطی و اطلاع‌رسانی پژوهشی، دانش‌آموخته حوزوی

توانایی بانوان در این حوزه است و امروز عمده فهرس‌نشر یافته این کتابخانه، حاصل تلاش زنان فرهیخته و زحمت‌کشی است که بدون ادعا و با تحمل مضایق، به نقش‌آفرینی در این حوزه پرداخته‌اند و الحق و الانصاف باید پذیرفت که کارهایی که تا به حال عرضه کرده‌اند قابل قبول است و نواقص آنها، بیشتر از کار آقایان پر ادعا نیست. پس باید کوشش آنها را ارج نهاد و این حضور مؤثر را گرامی داشت و البته به مسئولان کتابخانه ملی نیز تبریک گفت.

آنچه در پی می‌آید نه از سر خرده‌گیری و کاستی‌بینی و یا خدای‌ناکرده کم‌ارزش کردن کار این عزیزان است، بلکه به جهت ارج‌گذاری است؛ چون کار شایسته ارزش دیدن و وقت گذاشتن دارد نه کار بی‌ارزش. من به نسخه‌ها مراجعه نکرده‌ام و فقط با قرائن خارجی و داخلی این نکات را عرض می‌کنم:

فهرست نسخ خطی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. جلد ۳۱. مریم شکوه‌آذین. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی، ۱۳۹۶.

۱. ص ۱۱ شماره ۲/۸۵۱۰ با عنوان «شرح الکافی» آمده است. نام اصلی آن «الصفافی فی شرح الکافی» است که بهتر بود این نام انتخاب می‌شد و «شرح الکافی» به نام‌های دیگر می‌رفت، نه بالعکس.
۲. ص ۳۸ شماره ۴/۸۵۳۴ با عنوان «رسالة فی التقلید والاجتهاد» آمده است، در حالی که نام اصلی آن «احکام التقلید» است و «رسالة» «الاجتهاد و التقلید» شیخ مرتضی انصاری رساله‌ای جز این است و این رساله بیشتر فقهی است نه اصولی، ولذا موضوع آن هم اصول فقه نیست.
۳. ص ۳۹ شماره ۸۶۳۵ «شرح حدیث الحقیقه» که مؤلف را علی بن عبدالله زنوزی متوفای ۱۳۰۷ ق ذکر کرده‌اند. نام کامل این رساله «انوار جلیه در کشف اسرار حقایق صمدیه» است و مؤلف آن عبدالله بن بیرمقلی بابا خان متوفی ۱۲۵۷ ق است، معروف به مدرس زنوزی، که کنار نام کتاب نامش آمده ولی در سرشناسه نام پسر به جای نام پدر ثبت شده است.
۴. ص ۴۲ شماره ۲/۸۵۳۷. نام اصلی این کتاب که ترجمه «الاصلاح العمل» است، «اکمال الاصلاح» است که حتی در

ابتدا باید به مسئولان کتابخانه ملی تبریک بگویم که پس از وقفه طولانی در انتشار فهرس نسخ خطی کتابخانه - که در پی تصمیمی عجولانه و غیرکارشناسی گرفته شده بود - با تحرکی خوب، انتشار فهرس‌نشر یافته را آغاز کرده‌اند و امید می‌رود با اهتمام بیشتر نسبت به آثار فهرست نشده نیز، عقب‌ماندگی غیرقابل‌توجیه کتابخانه را جبران کنند. خرید نسخه کاری پسندیده و لازم است، ولی انبار کردن آن شاید نام دیگری به خود بگیرد. باید دانست که تا وقتی اطلاعات لازم از یک نسخه تهیه و منتشر نشود، عملاً هیچ چیزی به کتابخانه افزوده نشده است، حتی اگر چندین میلیارد از جیب ملت برای آن هزینه شود.

آنچه در این نوشتار به آن می‌پردازم ملاحظاتی است که پس از بررسی مختصر برخی فهرس‌جدید انتشار آن کتابخانه به ذهنم رسیده است و بیشتر نیز بر مجاهیل آن اهتمام داشته‌ام تا بررسی کامل، تا ضمن ارج‌گذاری به کار عزیزان فهرست‌نگار، کمکی به صحت بیشتر کار آنها باشد.

در کتابخانه ملی ایران، نهضتی در حال شکل‌گیری است که در این حوزه مسبوق به سابقه نیست و آن اینکه در طول تاریخ فهرست‌نگاری نسخ خطی ایران، که بیش از نود سال از عمر آن می‌گذرد، سابقه و سهم فهرست‌نگاران زن بسیار محدود بوده و کتابخانه ملی ایران در حال زمینه‌سازی برای استفاده از

- نام‌های دیگر کتاب هم نیامده است.
۵. ص ۴۳ شماره ۸۵۳۹. نام مؤلف «تفسیر القرآن» جلیبی خلیفه، محمدبن محمد با تاریخ وفات ۸۸۶ ق آمده است. بر من معلوم نشد که این نام از کجا ثبت شده است. در منابع دیگر نام او چلیبی خلیفه، محمدبن محمود با تاریخ وفات ۹۱۲ ق است.
۶. ص ۶۹ شماره ۸۵۵۹ با عنوان «شرح جمع الجوامع» و ناشناس. این کتاب از محلی، محمدبن احمد متوفای ۸۶۴ ق است.
۷. ص ۱۲۲ شماره ۸۶۰۸ با عنوان «احوال علی‌بن ابی‌طالب» و ناشناس. به احتمال زیاد نام این رساله «خاتمه الصوارم‌الالهیه» است و مؤلفش نقوی نصیرآبادی، دلداری علی‌بن محمد معین که چند نسخه از آن معرفی شده است.
۸. ص ۱۶۳ شماره ۲/۸۶۴۹. نام مؤلف ناقص ثبت شده و نام کاملش بهاری، غلام یحیی بن نجم‌الدین متوفای ۱۱۲۸ ق است.
۹. ص ۱۶۷ شماره ۸۶۵۲. نام کتاب «شرح تهذیب الاحکام» آمده. نام اصلی و کامل آن «غایة المرام فی شرح تهذیب الاحکام» است.
۱۰. ص ۱۷۲ شماره ۸۶۵۶. با عنوان «السؤال والجواب» و ناشناس آمده. نام این رساله «اجوبة المسائل» و مؤلف آن کاظم‌بن قاسم رشتی است.
۱۱. ص ۱۸۲ شماره ۲/۸۶۶۳. نام اصلی این رساله «الخاقانیه» یا «اجوبة مسائل فتح...» است که حتی در نام‌های دیگر هم به آن اشاره نشده است.
۱۲. ص ۱۸۸ شماره ۱۰/۸۶۶۳ با عنوان «الاسماء الحسنی» آمده. نام آن «شرح حدیث الاسماء» یا «شرح حدیث خلق الاسماء» است و نام برگزیده صحیح نیست.
۱۳. ص ۲۰۳ شماره ۵/۸۶۶۸ «شرح ام البراهین» که ناشناس آمده. به احتمال زیاد شرح نیز از خود سنوسی است و بسیاری به خود او نسبت داده اند.
۱۴. ص ۲۰۴ شماره ۸۶۶۹ با عنوان «جامع الشتات» آمده. نام این رساله «سؤال و جواب» است. بعدها تعدادی از این رسائل توسط شاگردان مؤلف (میرزای قمی) گردآمده و نام «جامع الشتات» بدان داده شده است. لذا نام این رساله نیز باید «سؤال و جواب» ثبت شود.
۱۵. ص ۲۰۸ شماره ۲/۸۶۷۳. نام صحیح و کامل این رساله «الحواشی المفهمة فی شرح المقدمة» است که ناقص آمده است.
۱۶. ص ۲۱۳ شماره ۵/۸۶۷۴ مؤلف «النکت الاعتقادیة» شیخ مفید دانسته شده است. این نسبت غلط است. مؤلف این اثر محتملاً فخرالمحققین محمدبن حسن است و نسبت آن به شیخ مفیدی وجه است.
۱۷. ص ۲۱۴ شماره ۶/۸۶۷۴ با عنوان «تجرید الکلام» از نصیرالدین طوسی دانسته شده است. کتابشناسی ابتداء می‌رساند که کتاب، تجرید طوسی نیست. بعد از بررسی معلوم شد که نام کتاب «الخلاصه فی علم الکلام» است و مؤلف آن را قطب‌الدین سبزواری (قرن ۶) دانسته‌اند که با تحقیق رضا مختاری و یعقوب‌علی برجی در مجموعه میراث اسلامی (ج ۱، ص ۳۴۱) چاپ شده است و دو نسخه در آستان قدس رضوی دارد.
۱۸. ص ۲۸۶ شماره ۱/۸۷۳۰ با عنوان «اشعاری در علم کیمیا» و ناشناس آمده است. این رساله همان «شذور الذهب» علی‌بن موسی انصاری مغربی است که به علت افتادگی از آغاز، فهرست‌نگار تشخیص نداده است.
۱۹. ص ۲۹۲ شماره ۸۷۳۴ کتاب «منیة الراغب» از کاشف الغطاء موسی بن جعفر دانسته شده که اول نسخه افتادگی دارد. آنچه از انجام نسخه در فهرست نقل شده می‌رساند که این کتاب «منیة الراغب» نیست، بلکه «بغیة الطالب» است از کاشف الغطاء، جعفر بن خضر، و محتملاً بخش دوم آن کتاب و در فروع می‌باشد.
۲۰. ص ۳۲۴ شماره ۵/۸۷۵۶ طریحی نجفی بدون تاریخ آمده است؛ تاریخ وفات او ۱۰۹۶ ق است.
۲۱. ص ۳۳۰ شماره ۳/۸۷۵۹ «النکت الاعتقادیة» را از شیخ مفید دانسته‌اند، ولی محتملاً از فخرالمحققین است.
۲۲. ص ۳۳۱ و ۳۳۴ «صحیفة الرضا» و یا «مسند الرضا» را در شماره ۵/۸۷۵۹ تألیف داودبن سلیمان غازی و در شماره ۹/۸۷۵۹ تألیف فضل‌بن حسن طبرسی دانسته‌اند. این کتاب به امام رضا نسبت داده شده که به طرق گوناگون نقل شده است. داودبن سلیمان و طبرسی دو تا از ناقلانند که نباید کتاب

را به آنان نسبت داد.

۲۳. ص ۳۳۵ شماره ۸۷۶۰ نام کتاب «زهر الرياض» و نام مؤلف طباطبائی، علی بن محمد علی (۱۱۶۱-۱۲۳۱ق) آمده است. طبیعی است که باید مراد همان طباطبائی کربلائی، صاحب ریاض باشد و این کتاب ترجمه منتخبی از ریاض المسائل اوست که توسط ابوعلی محمد بن اسماعیل مازندرانی انتخاب و ترجمه شده است. همچنین آنچه به عنوان «میر سید علیا» از صاحب ریاض یاد کرده اند غلط است و صاحب کتاب میر یا امیر سید علی است نه میر سید علیا. اصولاً نسبت چنین کتابی با چنین نامی به صاحب ریاض غلط است، زیرا مترجم خود نام دیگری برای آن انتخاب کرده است.

۲۴. ص ۳۴۱ شماره ۲/۸۷۶۳ با عنوان «شرح البداية فی علم الدراية». نام معروف این کتاب «الرعاية فی شرح البداية فی علم الدراية» است که به نام های «الرعاية فی شرح البداية»، «الرعاية لحال البداية فی علم الدراية»، «شرح البداية فی علم البداية» و یا «شرح بداية الدراية» خوانده شده است. فهرست نگار محترم نام «شرح البداية فی علم الدراية» را انتخاب کرده و در نام های دیگر کتاب به «شرح بداية الدراية» و «الرعاية فی علم الدراية» و «بداية الدراية» و «الرعاية فی الدراية» و «غنية القاصدين فی معرفة اصطلاحات المحدثين» اشاره کرده است، که تعدادی از آنها اصلاً نام دیگر این کتاب نیست و نام «غنية القاصدين...» را هیچ نفهمیدم از کجا ثبت کرده است. به هر صورت در نام های دیگر، چندین خطا رخ داده است.

۲۵. ص ۳۴۸ شماره ۱/۸۷۶۷ با عنوان «ضابطة الجمل نكرات» و با مؤلف ناشناس آمده است. با توجه به آنچه در آغاز ثبت شده، این کتاب «تحفة الغریب...» ابن دمامینی، محمد بن ابی بکر است و جلد دوم این کتاب است که از حرف لام آغاز شده است.

۲۶. ص ۳۵۲ شماره ۱/۸۷۷۱ با عنوان «المؤنث السماعی» و با مؤلف ناشناس آمده است. به نظر می رسد این رساله بخش کوتاهی از کتاب «المکمل فی شرح المفصل» زیدانی، حسین بن محمود باشد که مشابه آن در کتابخانه مجلس به شماره ۱/۸۹۱۵ نیز هست که در جلد ۲۹/۱ فهرست آن کتابخانه صفحه ۳۱۹ معرفی شده است.

۲۷. ص ۳۷۹ شماره ۱/۸۷۸۷ «جامع الاخبار» و بدون نام مؤلف. این کتاب همان است که به شعیری سبزواری نسبت داده شده و دوتحریر از آن موجود است. آنچه چاپ شده به صد و چهل و یک فصل تقسیم شده و دیگری که چاپ نشده دارای چهارده باب و در هر باب چندین فصل است. بهتر بود معلوم می شد که این کتاب چاپ شده است یا نه.

۲۸. ص ۳۸۵ شماره ۸۷۸۹ با عنوان «تعليقة علی الرسالة فی الفقه» تألیف علی بن محمد بن حسن که او را پسر مؤلف متن (= الرسالة فی الفقه) دانسته اند. نام این کتاب «الزهرات الزویة فی شرح الروضة البهیة» است و مؤلف آن نوه شهید ثانی، علی بن محمد بن حسن عاملی (۱۰۱۳-۱۱۰۴ق) است. لذا کتاب شرح روضة البهیة است و مؤلف آن نوه مؤلف متن است، نه پسر او. البته او در این شرح به کار پدرش، محمد بن حسن عاملی، که شرحی بر این کتاب دارد، نظر داشته و همچنین به ایرادات سلطان العلماء بر کتاب شهید ثانی، که اکثر آنها را ناوارد دانسته است.

۲۹. ص ۵۳۲ شماره ۴/۱۴۷۶۸ «کلمات عشره» که از خواجه نصیر پنداشته شده است. این رساله را اکثراً از اثیرالدین ابهری دانسته اند، آن هم به استناد قدیم ترین نسخه موجود از آن، که به نام اثیرالدین ابهری تصریح کرده است. مرحوم حائری آن را به احتمال از سید علی همدانی می داند و برخی به خواجه نصیر نسبت داده اند. تصور می شود انتساب به خواجه به آن جهت بوده که نام دیگر این رساله را «آغاز و انجام» گفته اند و خواجه رساله ای به همین نام دارد که غیر این رساله است و ممکن است برخی را دچار خطا کرده باشد. برخی هم مؤلف را ناشناس آورده اند، همچون صاحب الذریعه، و برخی نیز آن را به شهاب الدین سهروردی منسوب کرده اند، احتمالاً به علت اینکه نام دیگر این رساله «مبدأ و معاد» است و سهروردی رساله ای به چنین نامی دارد. برخی از افرادی که این رساله به آنها منسوب شده دارای رسائل هم نامند که با این رساله متفاوت است. اسناد این رساله به خواجه نصیر فقط به خاطر عبارتی است که در اول یکی از نسخه ها آمده است: «قیل من تصانیف استاد البشر». مجموعه مطالب می رساند که نسبت این رساله به اثیرالدین ابهری قوی تر از دیگر احتمالات است و تا یافتن قراین روشن تر باید از او دانسته شود.

کاملی از آن نشده، ولی قرائن کاملاً گویای یکسانی است. نسخه دیگری به شماره ۱۴۰۹۹ در کتابخانه ملی است، لذا تا به حال سه نسخه از این رساله در ایران معرفی شده که دو نسخه آن در کتابخانه ملی است و بهتر بود با هم تطبیق می‌شد.

۵. ص ۲۸۳ شماره ۲/۱۴۶۱۷. این رساله که نسخه‌های متعددی از آن معرفی شده و با عناوین مختلف ثبت شده، در همه موارد مؤلف آن ناشناس آمده است. عنوان رساله غالباً «ایمان و احکام» است. نسخه‌های داخلی آن اندک است ولی در پاکستان نسخه‌های زیادی از آن معرفی شده و عناوینی چون «احکام الصلاة»، «ایمان و احکام اسلام»، «ایمان»، «رساله ایمان و احکام»، «زینة الایمان»، «ایمان و احکام آن»، «مسائل دین اسلام» و... در آنها دیده می‌شود و عنوان «سؤال و جواب» نام جدیدی است که باید به بیش از ده نام ساختگی قبلی افزود.

۶. ص ۳۹۲ شماره ۶/۱۴۶۹۴ با عنوان «صومیه» و با مؤلف ناشناس. از آنچه در انجام آورده شده می‌توان دانست که این رساله همان «اکمال الاصلاح» یا «ترجمه اصلاح العمل» است که توسط حسن بن محمد علی یزدی (د. ۱۲۴۲ق) انجام شده و این رساله بخش صوم آن است (رک. مدرسه امام صادق قزوین، ش ۲۵؛ آستان قدس رضوی، ش ۲۲۸۶).

۷. ص ۳۹۷ شماره ۷/۱۴۶۹۵ با عنوان «شجره». این رساله که چندین نسخه از آن در ایران معرفی شده با نام‌های مختلف آمده و احتمالاً نام «شجره و ثمره» کامل‌ترین آنها است. در فهرست مرعشی، بدون آنکه علت انتساب را روشن کنند، آن را از محمدحسین همدانی دانسته‌اند. در فهرست مجلس، صدرائی مؤلف را ابوالبرکات دانسته، که او هم نه معلوم کرده که کیست و نه علت این انتساب را ذکر کرده است و جزاین، نسخه دیگری در مرعشی (ج ۴۶، ش ۴/۱۸۱۲۲) معرفی شده که سرآغازی کاملاً مشابه دارد و آن را نیز از ابوالبرکات دانسته‌اند، گرچه در انجام متفاوت است.

۸. ص ۴۴۸ شماره ۱/۱۴۷۲۰ با عنوان «رد رکن رابع» و بدون نام مؤلف. این رساله‌ای است از اعتضاد السلطنه، علیقلی بن فتحعلی، که از حاج محمدکریم خان کرمانی با عنوان «ابن عم بزرگوار» یاد می‌کند و مناظره او با علما را گزارش کرده است. رساله یادشده با عناوین «احوال محمدکریم خان کرمانی» و «رد محمدکریم خان» و «مناظره دانشمندان با کریم

۳۰. ص ۵۶ شماره ۱۴۷۹۱ «ترجمه مکارم الاخلاق» که بدون نام مؤلف آمده است. این ترجمه به احتمال زیاد از اشرفی جرجانی، عبدالحی بن عبدالوهاب است که البته آغاز و انجام با دقت ثبت نشده که موارد تفارق روشن تر شود؛ ولی همین مقدار که آمده می‌رساند که قسمت‌هایی از خطبه اول کتاب حذف شده و ممکن است همین فهرست‌نگار را دچار تردید کرده باشد.

فهرست نسخ خطی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. جلد ۴۰. هاید چیدری. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی، ۱۳۹۷.

۱. ص ۱۲ شماره ۱/۱۴۵۰۲ اصول خط با مؤلف ناشناس که آغاز آن افتاده است. به نظر می‌رسد که همان آداب المشق صیرفی تبریزی باشد که محتمل هم دانسته‌اند. برای تطبیق بیشتر می‌توان به نسخه ملک شماره ۴/۲۰۹۷ مراجعه کرد که عکس آن در دائرةالمعارف بزرگ نیز هست.

۲. ص ۲۰۱ شماره ۱/۱۴۵۶۰ «شرح قصیده نونیه» که قصیده را از فخر رازی دانسته‌اند. این قصیده از ابوالمفاخر فخر رازی (قرن ۶) است، نه فخر رازی که حتماً با فخر رازی، محمدبن عمر (۵۴۴-۶۰۶ق) اشتباه خواهد شد؛ اگر منظور فهرست‌نگار نباشد. این قصیده به «قصیده بال مرصع» معروف است.

۳. ص ۲۳۹ شماره ۲/۱۴۵۸۳ با عنوان «صیدیه» و با مؤلف ناشناس آمده است. توصیف و ابواب باقی مانده نشان می‌دهد که صیدیه حفید تفتازانی، احمدبن یحیی است که آغاز و انجام آن افتاده است ولی تعداد و عناوین باقی مانده کاملاً با این رساله هماهنگ است (رک. فنخا: ج ۲۱، ص ۹۱۳ یا عنوان «صیدنامه»).

۴. ص ۲۳۹ شماره ۱۴۵۸۴ با عنوان «کتاب درسی» و با مؤلف ناشناس. از این رساله نسخه‌ای در کتابخانه محمدحسین مفتاح بوده که نام «گنجینه دانش» دارد و از مستشارالدوله، یوسف بن کاظم (د. ۱۳۱۳ق) دانسته شده و این نسخه احتمالاً از آنجا منتقل شده و همان نسخه است. در الذریعه هم با همین عنوان و مؤلف به آن تصریح شده است. نسخه‌ای نیز با همین نام و با همین انتساب در کتابخانه مجلس است. گرچه توصیف

خان کرمانی» معرفی شده است و با این نسخه کتابخانه ملی تا به حال شش نسخه از آن می شناسیم.

۹. ص ۴۷۰ شماره ۱/۱۴۷۳۱ با عنوان «جنة الاسماء» آمده است، ولی توصیف می رساند که باید «شرح جنة الاسماء» باشد که منسوب به غزالی است و بیش از ۵۵ نسخه از آن معرفی شده است.

۱۰. ص ۴۷۵ شماره ۱/۱۴۷۳۴ با عنوان «مساحت» و با مؤلف ناشناس آمده است. برخی این رساله را از قاضی زاده رومی، موسی بن محمود (د. ۸۱۵ق) دانسته اند، گرچه بسیاری هم مؤلف را ناشناخته معرفی کرده اند.

فهرست نسخ خطی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. جلد ۴۶. سید جعفر طباطبائی یزدی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی، ۱۳۹۷.

توضیح: فهرستی که در ایام برگزاری مراسم هشتادمین سال تأسیس کتابخانه ملی ایران رونمایی شد به دستم رسید و این ملاحظات حاصل تورق در آن است. بعداً از دوست گرامی جناب آقای طباطبائی شنیدم که آنچه برای رونمایی آماده شده بود از فایل تصحیح نشده بوده که به اشتباه به عنوان آخرین نسخه تکثیر شده است و بنابراین ممکن است برخی از این ملاحظات در نسخه جدید اصلاح شده باشد و آنچه نشده بعداً اصلاح شود. بنابراین بخشی از ملاحظات که به تشویش و اختلاط بخش کتابشناسی و نسخه شناسی مربوط بود را نادیده می گیرم، بدان امید که اصلاح شده باشد.

۱. ص ۴۱ شماره ۳/۱۶۳۲۶. این رساله با نام «الواح الجواهر» یا «جواهر الالواح» در فهرس آمده و به افلاطون نسبت داده شده است. بهتر بود به همین نام آورده می شد تا نام مبهم «علوم غریبه».

۲. ص ۷۸ شماره ۴/۱۶۳۴۶ با عنوان «شرح الفرائض البهائية» که مؤلف ناشناس آمده. دو نسخه دیگر از این رساله در مرعشی معرفی شده، یکی با شماره ۱۰/۲۳۶۲ که به استناد صفحه آخر، مؤلف آن محی الدین بن عبداللطیف جامعی ذکر شده و دیگری به شماره ۴/۱۱۱۸ که مؤلف ناشناس آمده است. از این مؤلف دو رساله دیگر با نامهای «رجال جامعی» و «حاشیه حاشیه تهذیب المنطق» می شناسیم.

۳. ص ۷۷ شماره ۲/۱۶۳۴۶ «تحفة اللآلی» قاینی که مرقوم داشته اند نسخه دیگری از آن در کتابخانه ملی هست. سه نسخه دیگر از این اثر در کتابخانه ملی هست که با شماره های ۲/۳۶۲۹، ۱۷۴۹۴، و ۲/۴۳۵۹ معرفی شده اند. جز آنکه ۳۲ نسخه از آن در فنخا (ج ۲۷، ص ۲۰۹-۲۱۱) معرفی شده و تا الآن حدود ۴۰ نسخه از آن شناخته شده است. احتمالاً آنچه فهرست نگار را محدود کرده نام «تحفة اللآلی» است که ظاهراً در آغاز این نسخه دیده می شود. نام شناخته شده این اثر «اللآلی فی شرح شواهد قطر الندی» است که با عناوین «تحفة اللیب» و «تحفة اللیب» نیز در برخی فهرس معرفی شده است. نام «تحفة اللآلی» را ندیده ام و البته سرآغازها نیز یکسان دیده نمی شود، گرچه قرائن به خوبی نشان می دهد که یک اثر است.

۴. ص ۱۵۹ شماره ۸/۱۶۳۹۰ با عنوان «الرسالة التسامحیة» و با مؤلف ناشناس آمده است. با توجه به آنچه از انجام ذکر شده است شاید همان «التسامح فی ادلة السنن» شیخ انصاری باشد.

۵. ص ۱۹۲ شماره ۱/۱۶۴۱۰ «حاشیه شرح الایساغوجی»

از محی الدین تالشی. نام کامل مؤلف محی الدین محمدبن

موسی تالشی (د. ۸۸۷ق) است که بیش از صد نسخه از آن در

داخل و خارج معرفی شده است و در فنخا (ج ۱۱) ۴۴ نسخه

داخلی از آن معرفی شده است.

۶. ص ۲۰۸ شماره ۴/۱۶۴۱۹ «حاشیه آداب البحث...»

که بدون نام مؤلف آمده است. فهرست نگار محترم به استناد

مرقومه والد معظمشان که این اثر را به میر سید شریف نسبت

داده اند، معتقد است آنچه در بیشتر نسخه ها دیده می شود

انجام کتاب نیست، بلکه انجامه ای است که کسی غیر از

مؤلف افزوده است. ابتدا باید عرض کنم تا به حال از این

رساله ۲۷۰ نسخه داخلی و خارجی می شناسم که در بسیاری

از آنها که انجام نسخه را نوشته اند، این عبارات در پایان آن دیده

می شود و خود این می رساند که این عبارات انجامه نیست،

بلکه نهایت رساله است. ثانیاً تردیدی نیست که حنفی تبریزی

مؤلف این رساله - به حاشیه میر سید شریف نظر داشته و با

برخی موافق و به برخی منتقد است و نسبت دادن آن به میر سید

شریف با استناد به انجام، کمی دور از واقعیت است. ثالثاً

کثرت نسخه های این رساله، که قدیم ترین آنها تاریخ ۹۰۹ق

دارد، و توجه ویژه به استنساخ آن، می‌رساند که اگر از میر سید شریف بود باید در میان انبوه نسخه‌های موجود، نسخه‌ای مکتوب در قبل از این تاریخ یافت می‌شد؛ در حالی که ۱۶ نسخه آن از قرن دهم است و هیچ نسخه‌ای از قرن نهم ندارد. بنابراین باید نسبت آن به حنفی تبریزی را مسلم دانست، مگر اینکه قرینه مثبتی جدی تری یافت شود. نام این رساله «الرسالة الحنفية في علم الآداب» است که «آدایه» و یا «حاشیه آداب البحث» و «شرح آداب البحث» و یا «شرح الرسالة العضدية» نیز خوانده شده است.

۷. ص ۲۰۵ شماره ۲/۱۶۴۱۹ «حاشیه شرح آداب البحث». این اثر را برخی به تاج السعیدی و برخی به ابوالفتح جرجانی نسبت داده‌اند و ایشان هم از جرجانی دانسته است؛ ولی در توصیف آن به نظر می‌رسد که این دو را یکی پنداشته و شاید از بعضی تراجم هم چنین برمی‌آید. اما چنین نیست و به جهت برخی شباهت‌ها و نزدیکی زمان چنین خلطی صورت گرفته است.

۸. ص ۲۷۹ شماره ۳/۱۶۴۷۱ با عنوان «رسالة في النكاح» و با مؤلف ناشناس. به نظر می‌رسد این نسخه بخش نکاح «بغية الخاص والعام» است از محمدحسین بن هاشم کاظمی نجفی (۱۲۲۴-۱۳۰۸ق) که کتابی فقهی بدون استدلال است و از کتاب دیگرش به نام «هدایة الانام» استخراج کرده است.

۹. ص ۳۰۸ شماره ۳/۱۶۴۹۱ با عنوان «فوائد في الفقه». این رساله دارای چندین نسخه است و نام آن «الفتاوی المختصر» است که در جلد ۲۳ فنخا (ص ۵۸۹) سه نسخه از آن معرفی شده است و با احتساب این نسخه تا به حال ۶ نسخه از آن می‌شناسیم.

۱۰. ص ۳۰۸ شماره ۴/۱۶۴۹۱ با عنوان «فوائد في المنطق» و با مؤلف ناشناس. نام این رساله «الرسالة الوضعية = الرسالة العضدية = رسالة في الوضع» است و مؤلف آن عضدالدین ایجی و موضوع آن بلاغت است، نه منطق. در فنخا (ج ۱۶) ۶۳ نسخه از آن معرفی شده و تا به حال ۱۲۷ نسخه داخلی و خارجی از آن می‌شناسیم.

۱۱. ص ۳۱۰ شماره ۱۶۴۹۳ «المصباح في شرح تلخیص...». مرقوم فرموده‌اند از این رساله در ایران دو نسخه در کتابخانه دانشگاه تهران هست. در دانشگاه تهران فقط یک

نسخه است به شماره ۸۱۵۱ و نسخه ۸۱۵۰ رساله دیگری است. البته از این رساله دو نسخه دیگر در خارج از ایران می‌شناسم که یکی در ترکیه و دیگری در دانشگاه لس‌آنجلس است که دومی ناشناخته مانده، ولی همین رساله است. لذا می‌توان گفت تا به حال دو نسخه داخلی و دو نسخه خارجی از آن شناخته‌ایم.

۱۲. ص ۳۲۵ شماره ۴/۱۶۵۰۳. در باره مؤلف رساله «بیخ چینی» مرقوم نموده‌اند: «نورالله مشهور به علما؟». نام مؤلف این رساله علاءالدین نورالله طیب (د. ۹۸۴ق) مشهور به «علاء» است که احتمالاً به علت سخت‌خوانی نسخه «علاء» را «علماء» پنداشته‌اند، که در آغاز رساله از خود نام برده است. آنچه در فهرستواره کتابهای فارسی آمده ظاهراً صحیح است.

۱۳. ص ۳۳۱ شماره ۳/۱۶۵۰۷ با عنوان «منازل السالکین» که از فیض کاشانی دانسته‌اند. آنچه از آغاز آمده می‌رساند این رساله همان «ده قاعده» سید علی همدانی است که در فهرس با نام‌های گوناگون آمده و در فنخا (ج ۱۴، ص ۸۵۶-۸۶۲) ۱۰۷ نسخه از آن معرفی شده و تا به حال ۱۶۲ نسخه داخلی و خارجی از آن می‌شناسیم.

۱۴. ص ۳۳۱ شماره ۴/۱۶۵۰۷ که «منازل السالکین» فیض دانسته‌اند. این همان «ده قاعده» سید علی همدانی است. منازل السالکین فیض رساله بعدی است که با عنوان «زاد السالکین» معرفی شده است که نام دیگر همان منازل السالکین است و چند نام دیگر هم دارد. شگفت آنکه به کتابشناسی فیض ارجاع شده، ولی توجه نشده که این دو نام مربوط به یک رساله است. فهرست‌نگار معتقد است که فیض در «زاد السالکین» به «منازل السالکین» خود ارجاع داده است که باید دقت شود. به هر صورت این رساله ترجمه آزادی است از اصول العشرة نجم‌الدین کبری خیوقی. گرچه این ترجمه به چند نفر نسبت داده شده است ولی نامی از فیض نبوده و بیشتر آن را از سید علی همدانی دانسته‌اند.

۱۵. ص ۳۳۴ شماره ۱۶۵۰۸ با عنوان «شرح ایساغوجی» و بدون نام مؤلف. این رساله، که بسیار مورد توجه بوده و تا به حال بیش از ۴۶۰ نسخه داخلی و خارجی از آن می‌شناسیم، از حسام‌الدین کاتی است. تردید فهرست‌نگار به عبارت صاحب الذریعه برمی‌گردد که از شرحی از ایساغوجی نام

برده و آن را به بعضی اصحاب نسبت داده، و سرآغاز آن مشابه این رساله است و به استناد عبارتی که شارح راجع به اهل بیت آورده (واله المختصین بمن لاتدرک کنهه وغوره) این عبارت را در نسخه‌ای در نجف دیده است. این عبارت در رساله‌ها و متن چاپ شده، دیده نشد و چندان معلوم نیست که رساله مورد نظر صاحب الذریعه همین رساله باشد. کثرت نسخ و نسبت بدون معارض، نافی آن است که همان رساله منسوب به کاتبی باشد. به هر صورت سرآغاز و انجام کاملاً شاهد بر این است که این رساله همان رساله کاتبی است و تردید بلاوجه است. جز اینکه بیش از ده حاشیه بر این شرح معرفی شده که به نام کاتبی تصریح کرده‌اند.

۱۶. ص ۳۸۷ شماره ۳/۱۶۵۱۸ که مؤلف را استرآبادی، محمدبن حسین (د. ۹۷۵ق) ثبت کرده‌اند که خطاست و رساله از سلطان العلماء، حسین بن محمد (۱۰۰۱-۱۰۶۴ق) است. با اینکه در توصیف نسخه به نام صحیح مؤلف تصریح کرده‌اند ولی در سرشناسه نام مؤلف غلط ثبت شده است.

۱۷. ص ۳۹۰ شماره ۴/۱۶۵۱۹. با اینکه در توصیف به نام مؤلف یعنی اصفهانی، ملک محمدبن حسین (قرن ۱۰) تصریح کرده‌اند ولی در سرشناسه نام مؤلف نیامده است.

۱۸. ص ۳۹۲ شماره ۶/۱۶۵۱۹ با عنوان «جبر و مقابله» و با مؤلف ناشناس. با توجه به انجام اثر، قسمتی از همان «الفوائد البهائیه» ابن خدام (۶۴۳-۷۲۴ق) است که قسمت اول آن افتاده و از مقاله چهارم آغاز شده است، که یا ادامه رساله قبل است یا مجدداً به صورت ناقص بازنویسی شده است.

۱۹. ص ۴۷۸ شماره ۲/۱۶۵۶۴. در سرشناسه به اشتباه نام مؤلف علامه حلی ذکر شده، در حالی که باید نام دوانی، محمدبن اسعد ثبت می‌شد.

۲۰. شماره ۲/۱۶۵۶۵ با عنوان «شرح الایساغوجی» و با مؤلف ناشناس. این رساله از حسام‌الدین کاتبی است و نسخه ارجاعی شماره اش غلط است و شماره ۱/۱۶۴۱۰ است نه ۲/۱۶۴۰۸، و این رساله با آن نسخه یکی نیست. نسخه ارجاعی حاشیه شرح ایساغوجی و از محی‌الدین تالجبی است، لذا کلاً بی‌مورد است.

۲۱. ص ۴۹۵ شماره ۱/۱۶۵۷۳ با عنوان «سیر و سلوک» و با مؤلف ناشناس. با توجه به انجام اثر، این رساله همان ترجمه

سیر و سلوک رشتی است که خسروشاهی، حسین بن علی انجام داده و ۲۸ نسخه داخلی از آن معرفی شده است.

۲۲. ص ۵۰۹ شماره ۱/۱۶۵۷۶ با عنوان «حاشیه معالم الاصول». به نظر می‌رسد که حاشیه‌ای بر قوانین میرزای قمی و یا مشابه آن باشد، نه حاشیه معالم. باید دقت بیشتری شود، عبارات آغاز می‌رساند که حاشیه قوانین است.

۲۳. ص ۵۲۴ شماره ۱۶۵۷۸ با عنوان «حجیه خبر الواحد» و با مؤلف ناشناس. این نسخه بخشی از کتاب حجیه المظنه حسینی کاشانی، محمدتقی بن عبدالحی است که در سه مطلب تنظیم شده است (رک. فهرست مرعشی، شماره ۷/۱۸۵۷۸؛ فهرست گلپایگانی، ج ۳، ص ۱۵۸۷).

فهرست نسخ خطی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. جلد ۴۹. اکرم مسعودی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی، ۱۳۹۷.

توضیح: در مقدمه این مجلد آورده‌اند که جناب آقای حافظیان و سرکار خانم سلطانی فر آن را بازبینی نموده‌اند.

۱. ص ۲۰ شماره ۱۷۲۱۸ با عنوان «شرح مغنی اللیب». به نظر می‌رسد این کتاب که آغاز آن افتاده، غناء الادیب فی فهم مغنی اللیب باشد که از آن محمد مهدی بن علی اصغر قزوینی (د. ۱۱۲۹ق) است (رک. گلپایگانی، ش ۴۷۱۷).

۲. ص ۲۹ شماره ۱/۱۷۲۲۵ با عنوان «شرح الدرّة فی المنطق». این رساله «شرح الغرة فی المنطق» است و حداقل دو نسخه دیگر از آن موجود است (رک. فنخا، ج ۲، در ذیل «شرح الغرة فی المنطق»).

۳. ص ۳۴ شماره ۱۷۲۲۸. نام این کتاب «حدیقه المؤمنین» یا «شرح الصغیر» است که حتی در نام‌های دیگر هم به آن اشاره نشده است و بهتر بود به نام خود کتاب نامگذاری می‌شد، یا حداقل در نام‌های دیگر به آن اشاره می‌شد.

۴. ص ۳۸ شماره ۲/۱۷۲۳۲ با عنوان «صوم» و با مؤلف ناشناس. به نظر می‌رسد این رساله بخش صوم از نخبه کرباسی است و احتمالاً ادامه رساله اول همین مجموعه باشد که باید دقت بیشتری شود.

۵. ص ۴۵ شماره ۱۷۲۳۷ با عنوان «مناسک حج» از

۱۰. ص ۱۵۶ شماره ۱۷۳۳۲ با عنوان «فقه اهل سنت» و با مؤلف ناشناس. این نسخه جلد دوم «شرح النقایة مختصر الوقایة» محمودبن الیاس رومی (د. ۸۵۱ق) است و بیش از صد نسخه داخلی و خارجی از آن معرفی شده است.

۱۱. ص ۱۶۱ شماره ۱/۱۷۳۳۶ با عنوان «صد صلوات» و با مؤلف ناشناس. از این نوع رسائل چند رساله معرفی شده که عنوان «ورد المستغاث» دارد و بیشتر شبیه منشآت درویش اهل سنت است و این نام شاید برای آن مناسب‌تر باشد. رسائلی که معرفی شده نیز با یکدیگر تفاوت‌هایی دارد و توصیف آنها نیز می‌رساند که باید از درویش اهل سنت باشد.

۱۲. ص ۱۷۳ شماره ۱/۱۷۳۴۶ با عنوان «شرح تهذیب المنطق والکلام» و با مؤلف ناشناس. آغاز این رساله می‌رساند که حاشیة تهذیب المنطق محمدبن اسعد دوانی است که خطبة آن حذف شده است.

۱۳. ص ۱۷۴ شماره ۲/۱۷۳۴۶ با عنوان «شرح تهذیب المنطق والکلام» و با مؤلف ناشناس. این رساله حاشیة حاشیة الدوانی علی تهذیب المنطق است و مؤلف آن محمدزاهدبن محمد اسلم هروی (د. ۱۱۰۱ق) است که بیش از ۴۰ نسخه از آن معرفی شده است.

۱۴. ص ۱۸۲ شماره ۱۷۳۵۳ با عنوان «شرح الشافیة» از محمد سعد. نام کامل این اثر العافیة فی شرح الشافیة است که در اواخر صفر ۱۰۹۷ق به پایان رسیده است. نام مؤلف آن به صورت‌های مختلف ذکر شده و شاید کامل‌ترین آنها محمدسعیدبن کریم‌الله قریشی عظیم‌آبادی باشد. مؤلف در قرن یازدهم می‌زیسته است و احتمالاً تا ۱۱۰۲ق زنده بوده است. تا به حال سه نسخه از این اثر معرفی شده که فقط یک نسخه از آن داخلی است و در آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود و نسخه کتابخانه ملی دومین آن است. این کتاب در هند به چاپ سنگی رسیده است. رساله‌ای با همین نام وجود دارد که به عربی است و نسخه‌ای در عتبة حسینیة کربلاست و آن را از حسینی تفرشی، رضی‌الدین محمد دانسته‌اند و رساله دیگری به همین نام به عربی در مرعشی است که ناشناس مانده است.

۱۵. ص ۱۸۳ شماره ۱۷۳۵۴ با عنوان «ترکیب الکافیة». نام صحیح و کامل این رساله «اوفی الوافیة فی شرح الکافیة» است که با نام‌های «اعراب الکافیة = ترکیب الکافیة = حل ترکیب

صاحب جواهر. البته رساله‌ای با عنوان مناسک حج به عربی به صاحب جواهر نسبت داده شده، ولی این رساله فارسی است و نسخه دیگری نیز در مرعشی به شماره ۱۰۳۶۵ دارد. نسبت آن به صاحب جواهر صحیح نیست و احتمالاً یکی از شاگردان او تهیه و به تأیید صاحب جواهر رسانده باشد. نوع نگارش این رساله هم نشان می‌دهد که از صاحب جواهر نیست و فقط با فتاوی او تطبیق داده شده است.

۶. ص ۵۰ شماره ۱۷۲۴۲ با عنوان «شرح کتاب فی اصول الفقه» و با مؤلف ناشناس آمده و در توصیف، به احتمال، آن را شرح «فرائد الاصول» دانسته‌اند. از انجام اثر فهمیده می‌شود که این کتاب شرح معالم الاصول است و مؤلف آن سلطان العلماء، حسین‌بن محمد (د. ۱۰۶۴ق) است. این کتاب نسخه بسیار دارد، ولی به علت افتادگی آغاز نادرست تشخیص داده شده است.

۷. ص ۵۲ شماره ۲/۱۷۲۴۴ با عنوان «شرح آداب البحث» از حنفی (قرن ۹). این رساله بیشتر با نام «الرسالة الحنفیة فی علم آداب البحث» شناخته شده و نام‌های «آدابه = حاشیة آداب البحث = شرح آداب البحث = شرح الرسالة العضدیة» نیز بدان داده‌اند. مؤلف از قرن نهم دانسته شده که ظاهراً خطاست، و نام کامل‌تر او شمس‌الدین محمد حنفی تبریزی است و تاریخی که برای وفات او آمده و یا فراغت از آثارش، نشان می‌دهد که تا حدود اواسط قرن دهم زنده بوده است. در منابع وضعیت مؤلف مبهم است و مرآة الانوار محل فوتش را بخارا دانسته، گرچه سال وفات او را ذکر نکرده است. از این رساله در فنخا (ج ۱۶) ۹۳ نسخه معرفی شده است.

۸. ص ۷۵ شماره ۱۷۲۶۲ با عنوان «احکام نماز» و با مؤلف ناشناس. این رساله که با نام‌های «الوجیزة فی الصلاة = مختصر تحفة الابرار = احکام نماز = آداب نماز = رسالة عملیة = ترجمة الصلاة» آمده، از آن محمدجعفربن محمد صفی آبادی است که از شاگردان و خواص سید محمدباقر رشتی بوده و آن را از رساله فتوائی استادش به نام تحفة الابرار گزین کرده است. بیش از صد نسخه از آن تا به حال شناخته شده است.

۹. ص ۱۳۵ شماره ۲/۱۷۳۱۳ با عنوان «قطر الندی و بل الصدی». آغاز رساله می‌رساند که شرح قطر الندی است نه قطر الندی.

معرفی شده که همین رساله است و احتمالاً دو نسخه دیگری هم که در دنباله آن آمده، باید همین رساله باشد و چندین نسخه از آن در کتابخانه ملی است. این کتاب را محمدبن درویش محمد میر مقلد با عنوان «شرح الابواب و رساله التوفیق» شرح فارسی نموده که نسخه‌ای در فیضیه و نسخه‌ای در کتابخانه وزارت خارجه دارد. این قرائن و تصریح کشف الظنون نشان می‌دهد که رساله از معزی است و چون در متن به نام مؤلف اشاره نشده و بیشتر با استفاده از عبارات اول کتاب، آن را «تصریف الأفعال» نام داده‌اند و همچنان تکرار شده است. شماره ۱۷۴۰۱ در صفحه ۲۳۸ نیز همین رساله است (رک. کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۷۴۰).

۲۱. ص ۲۵۳ شماره ۱۷۴۱۴ با عنوان «شرح مجموع البحرين من عوارف» و با مؤلف ناشناس. آنچه از آغاز نقل شده و توصیفی که فهرست‌نگار محترم کرده‌اند می‌رساند که این کتاب باید «شرح خلاصه الفقه کیدانی» باشد. هم ابوابی که در توصیف آمده و هم آغاز اثر دال بر این موضوع است و هم نسخه مشابهی که در گنج‌بخش هست و با عنوان «شرح خلاصه الفقه کیدانی» آمده؛ آغاز عربی اثر نیز کاملاً با خلاصه الفقه هماهنگ است. نامی که برگزیده شده را ندانستم از کجا آمده است.

۲۲. ص ۲۸۶ شماره ۱۷۴۴۲ با عنوان «کتاب فی الفقه» و با مؤلف ناشناس. نام این کتاب «رمز الحقایق فی شرح کنز الدقایق» است و مؤلف آن محمودبن محمد بدرالعینی (د. ۸۵۵ق)، این نسخه نصف دوم این کتاب است.

۲۳. ص ۲۸۷ شماره ۱۷۴۴۳ با عنوان «شرحی برفقه حنفی» و با مؤلف ناشناس. این نسخه بخشی از فصول الحواشی لاصول الشاشی است که به فردی به نام الله‌داد نسبت داده شده و در شماره ۱۷۴۴۴ بدون ذکر نام الله‌داد معرفی شده است.

۲۴. ص ۲۸۸ شماره ۱۷۴۴۵ با عنوان «حاشیه شرح کتاب فی الفقه الحنفی» و با مؤلف ناشناس. این نسخه باید بخش دوم ذخیره العقبی یا حاشیه شرح وقایه الروایه... صدر الشریعة الثانی باشد که از انجام نیز افتادگی دارد.

۲۵. ص ۲۸۹ شماره ۱۷۴۴۶ با عنوان «شرحی بر کتاب فقه اهل سنت» و با مؤلف ناشناس. این کتاب النهایة فی شرح البدایة محمودبن احمد بدرالعینی (د. ۸۵۵ق) است که کتاب بزرگی است و شرحی است بر الهدایة فی شرح البدایة علی بن

الکافی» نیز آمده است. نام مؤلف آن حاجی بابا طوسی، ابراهیم بن عبدالکریم است که در قرن دهم می‌زیسته است. بیش از ۵۰ نسخه داخلی و خارجی از این رساله را شناخته‌ایم. ۱۶. ص ۱۹۵ شماره ۱۷۳۶۶ با عنوان «شرح وقایه الروایة» و با مؤلف ناشناس. نام این رساله شرح النقایة مختصر الوقایة است و نام مؤلف آن محمودبن الیاس رومی (د. ۸۵۱ق). نسخه حاضر بخش دوم آن رساله است و رساله یادشده نسخه بسیار دارد، بیشتر در هند و پاکستان.

۱۷. ص ۱۹۸ شماره ۱۷۳۶۹. به نظر می‌رسد که مقدمه همان طب سبحانی است که از اشترخوانی، سبحان‌قلی معرفی شده است. در ایران نسخه‌ای از آن تا به حال معرفی نشده است و نسخه‌های آن بیشتر در کشورهای آسیای میانه است.

۱۸. ص ۲۰۴ شماره ۱۷۳۷۷. نام کامل این اثر اشعة اللمعات فی شرح المشکاة است که در جلد سوم فنخا (ص ۱۰۲۰) معرفی شده است. نسخه‌های این کتاب در داخل محدود است ولی در خارج از ایران نسخه بسیار دارد.

۱۹. ص ۲۲۳ شماره ۱۷۳۸۷ با عنوان «دقایق الاصول» که از فردی به نام محمدبن عمر دانسته شده و در توصیف نیز به احتمال آن را شرح اصول شاشی پنداشته‌اند. آغاز این رساله می‌رساند که نام کتاب دقایق الاصول شرح منتخب الحسامی است و مؤلف آن را فضلالحق آخوندزاده دانسته‌اند. از این رساله در ایران تا به حال نسخه‌ای معرفی نشده، ولی دو نسخه در کتابخانه گنج‌بخش پاکستان و دو نسخه در جامعه ام‌القری سعودی دارد.

۲۰. ص ۲۲۶ شماره ۱۷۳۸۸/۵ با عنوان «تصریف الأفعال» و با مؤلف ناشناس. از این رساله نسخه‌های متعددی معرفی شده و اکثراً با عنوان تصریف الأفعال و با مؤلف ناشناس آمده است و در فنخا (ج ۳، ص ۴۸۴) نیز فقط دو نسخه از آن، در ذیل «المعزی فی التصریف» با انتساب به شمس‌الدین محمدبن ابی‌القاسم معزی معرفی شده است. این رساله با این سرآغاز و تقریباً با همین خصوصیات در کشف الظنون به همین فرد نسبت داده شده و پس از بررسی، حدود نوزده نسخه داخلی از آن به دست آمد و بیش از ده نسخه خارجی که عمدتاً عنوان «تصریف الأفعال» را دارد. در جلد هشتم فنخا (ص ۳۱۷) با عنوان «تصریف الأفعال» و با مؤلف ناشناس، ده نسخه

شده است. محتملاً همین فرد جمع‌آورنده کتاب باشد.
۳. ص ۳۱ شماره ۴/۱۸۱۲۰ با عنوان «رساله در اسماء الله»
و با مؤلف ناشناس. نسخه مشابهی از آن در کتابخانه مرعشی
هست که «دره‌النظیم» نام داده شده است.

۴. ص ۳۲ شماره ۱۸۱۲۱ با عنوان «افادات». اولاً آنچه در
ابتدای توصیف آمده، بیشتر مربوط به مؤلف است و بهتر بود
نمی‌آمد و فقط به توصیف اثر پرداخته می‌شد؛ شرح حال او،
جامع‌تر و کامل‌تر، در کتاب‌های تراجم هست. در پایان اشاره
کرده‌اند که این رساله بخشی از رساله‌ای است که در پاسخ
محمدامین خان نوشته شده است. نام این رساله «الدر الثمین
و تحفة الامین» است که این نسخه محتملاً بخشی از آن است.
ثبت اسم من‌عندی «افادات» بی‌جاست. گرچه فهرست‌نگار
به نام این کتاب اشاره کرده، که مثلاً در اختیار صاحب‌روضات
بوده، ولی نام دیگری برای آن اختراع کرده است. از الدر الثمین
تا به حال دوازده نسخه معرفی شده است و در فنخا هم
به‌صورت کامل معرفی و ده نسخه داخلی آن گزارش شده
است. آنچه از نام کتاب از قول صاحب‌روضات آمده نیز دقیق
نیست. نام کتاب «الدر الثمین و تحفة الامین» است نه «تحفة
الامیر».

۵. ص ۱۰۵ شماره ۳/۱۸۱۵۷ با عنوان «تحفة اهل الایمان
فی قبله عراق العجم و خراسان». این اثر را از شیخ بهائی
دانسته‌اند، در صورتی که از حسین بن عبدالصمد عاملی پدر
شیخ بهائی است. در انجامه منقوله نیز به نام مؤلف اشاره شده
و فهرست‌نگار به غلط آن را اشتباه کاتب دانسته است و محتملاً
این خطا (انتساب اثر به شیخ بهائی) از فهرست مجلس منتقل شده
است. در جلد هفتم فنخا، ضمن معرفی هفت نسخه داخلی،
به این اثر اشاره شده است.

۶. ص ۱۱۴ شماره ۲/۱۸۱۶۳ با عنوان «شفاء الغلیل
فی...». ظاهراً نام صحیح آن «شفاء العلیل» است و چون در
ایران تا به حال همین یک نسخه معرفی شده، ممکن است این
اشتباه، که شاید تاییبی هم باشد، به منابع دیگر سرایت کند.

۷. ص ۱۳۵ شماره ۱۸۱۷۹ «شرح قواعد الاحکام...» و
از مؤلف ناشناس. به نظر می‌رسد این شرح، «جامع المقاصد
فی شرح القواعد» محقق کرکی باشد که آغاز آن افتاده است
و نسخه ارجاعی، که در کتابخانه ملی است، نیز ناشناس

ابی‌بکر مرغینانی (د. ۵۹۳ق) و این نسخه بخش «کتاب البیع»
تا «کتاب الاجاره» آن است. نسخه‌های این کتاب در ایران
محدود است.

۲۶. ص ۲۹۱ شماره ۳/۱۷۴۴۷ با عنوان «حاشیه شرح
الیاس...». از این رساله دو نسخه دیگر در کتابخانه گنج‌بخش
پاکستان است که عنوان «کشف المشکلات» یا «حاشیه شرح
النقایه» نام دارد که حاشیه‌ای است بر شرح النقایه مختصر
الوقایه محمودبن الیاس رومی (فهرست نسخه‌های عربی گنج‌بخش
هنوز منتشر نشده است).

۲۷. ص ۳۰۷ شماره ۳/۱۷۴۵۸ با عنوان «قواعد قراء» و با
مؤلف ناشناس. این رساله از محمد زاهد بخارائی (قرن ۱۰)
است و رساله قبلی آن که با عنوان «قواعد قراء» آمده نیز از همین
زاهد بخارائی است که در مخارج حروف است و هر دو رساله
نسخه داخلی و خارجی بسیار دارد و در هر دو قرینه این
انتساب موجود است که فهرست‌نگار دقت نکرده است.

۲۸. ص ۳۰۸ شماره ۵/۱۷۴۵۸ با عنوان «تجوید القرآن» و
با مؤلف ناشناس. این رساله که نسخه بسیار دارد اکثراً در
فهارس با مؤلف ناشناس آمده، ولی برخی آن را به محمدبن
عبدالحمید حکیم‌زاده (قرن ۱۱) نسبت داده‌اند (رک. فهرست
گوهرشاد، ج ۱، ص ۲۲۵).

۲۹. ص ۳۱۱ شماره ۲/۱۷۴۶۲ با عنوان «وجود حقیقی و
وجود خیالی» و با مؤلف ناشناس. این رساله از عزیزالدین
نسفی است.

فهرست نسخ خطی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری
اسلامی ایران. جلد ۵۲. پروین متواری سورکی. تهران: سازمان
اسناد و کتابخانه ملی، ۱۳۹۷.

۱. ص ۱۴ شماره ۱۸۱۱۰ با عنوان «حاشیه بر تفسیر سوره
حمد» و با مؤلف ناشناس. محتملاً انوار التنزیل و اسرار
التأویل بیضاوی است. با این سرآغاز، که محتملاً قسمت اول
آن حذف شده، در مدرسه نواب و مکتبه اوقاف عامه بغداد
نمونه دارد.

۲. ص ۲۹ شماره ۲/۱۸۱۲ با عنوان «مناجات للمستجیرین
و...». در فهرست رایانه‌ای کتابخانه ملی مؤلف علی‌بن احمد
موسوی (قرن ۱۳) آمده و در اینجا نام این فرد به عنوان کاتب ذکر

مانده و آن هم همین شرح است و تا انتهای جلد دوم جامع المقاصد است.

۸. ص ۱۴۳ شماره ۱۸۱۸۶ «رسالة اخلاقیه» و با مؤلف ناشناس آورده‌اند و در نسبت آن به ادیب شیرازی اعتماد نکرده‌اند. این رساله اثر ادیب است و نسخه‌ای از آن در آستان قدس رضوی و نسخه‌ای در کتابخانه علامه طباطبائی شیراز و یک نسخه در مجموعه فرشچی کتابخانه ملی معرفی شده است. ادیب که خطی زیبا داشته، ظاهراً این رساله را جمع‌آوری و چند نسخه از آن را خود کتابت کرده است.

۹. ص ۱۴۸ شماره ۱۸۱۹۰ با عنوان «اجوبه المسائل الفقهیه» از مختار گلپایگانی. دو رساله از مختار گلپایگانی معرفی شده است، یکی «اجوبه المسائل الاربعه» و دیگری «اجوبه المسائل الفقهیه». از توصیف رساله به دست می‌آید که این رساله «اجوبه المسائل الاربعه» است، چون پاسخ به چهار سؤال فقهی و غیرفقهی است و رساله دیگر او که پاسخ به سؤالات فقهی است و بعضی پاسخ‌هایش هم استدلالی و مفصل است، جز این رساله است. نسخه‌ای از آن رساله در مرعشی معرفی شده و لذا نامگذاری این رساله غلط است.

۱۰. ص ۱۷۵ شماره ۱۸۲۱۱ با عنوان «مقاصد الطالبین» و با مؤلف ناشناس. آنچه در گزارش این کتاب آمده و بالاخص اشاره به کتاب «مقاصد الصالحین» از محمدباقرین محمد ملاباشی شیرازی (د. ۱۲۴۰ق) کاملاً می‌رساند که این کتاب همان اثر ملاباشی است که در این نسخه ناقص (مقدمه و خاتمه افتاده) آمده و فهرست مطالب هم در برگ ۱ و ۲ احتمالاً موجودی همین نسخه است. به هر صورت یا کسی از کار ملاباشی برداشته است و یا ملاباشی از کار او. شباهت بسیاری میان موضوع، عنوان‌ها و مقاصد وجود دارد که می‌رساند این کتاب محتملاً همان «مقاصد الصالحین» است و چند نسخه از این اثر در ایران معرفی شده است.

۱۱. ص ۱۸۷ شماره ۱/۱۸۲۱۸ با عنوان «شرح لغات...» و با مؤلف ناشناس آمده و متذکر شده‌اند که نامی از آن در جایی نیامده است. از این رساله حداقل سه نسخه می‌شناسیم که یکی در کتابخانه مسجد اعظم قم است، با عنوان «شرح چکامه فارسی»، و شاعر و شارح آن را دانش تبریزی، لطفعلی‌بن محمد کاظم (۱۲۶۸-۱۳۵۰ق) دانسته‌اند و نسخه مشابهی در

مجموعه محمدحسین مفتاح بوده که ناشناس مانده است و نسخه‌ای در کتابخانه ملی به شماره ۱۲۰۶۲ هست که مؤلف را «احمد» نامی دانسته‌اند. به نظر می‌رسد نسخه کتابخانه ملی همان نسخه محمدحسین مفتاح باشد که در این صورت دو نسخه دیگر از آن معرفی شده است و این نسخه سومین خواهد بود. در توصیف نسخه مسجد اعظم آمده: «یادداشتی بخط مؤلف روی برگ ۹۷ مبنی بر تصحیح و توصیه به مقابله با نسخه اصل در سال ۱۲۹۸». این یادداشت می‌تواند قرینه‌ای باشد بر این که مؤلف دانش تبریزی است.

۱۲. ص ۱۸۹ شماره ۲/۱۸۲۱۸ با عنوان «قصیده اللغویه...» و با مؤلف ناشناس. به نظر می‌رسد که این رساله همان «چکامه فارسی» است که رساله قبلی شرح آن است و محتملاً شاعر و شارح یکی است.

۱۳. ص ۳۲۴ شماره ۶/۱۸۳۰۰ با عنوان «اختیارات ایام» از مجلسی دوم. علامه مجلسی سه رساله در اختیارات ایام دارد که به صغیر، متوسط و کبیر موسوم شده و معلوم نشده که این رساله کدام یک است. آغاز هر سه به هم شباهت دارد، ولی از طریق انجام می‌توان فهمید که کدام است و این رساله، همان «اختیارات ایام صغیر» است.

۱۴. ص ۳۴۱ شماره ۲/۱۸۳۱۰ با عنوان «مختصر انتخاب حل التقوم» از محمدتقی فارسی. آنچه روشن است اینکه «حل التقوم» و «انتخاب حل التقوم» از اوست، ولی تألیفی با عنوان «مختصر انتخاب حل التقوم» از او ندیده‌ام که کسی ذکر یا به او منسوب کرده باشد. آغاز رساله متفاوت است، ولی انجام آن کاملاً با «انتخاب حل التقوم» او هماهنگ است. تصور می‌کنم این رساله بخشی از همان انتخاب حل التقوم او باشد، نه رساله‌ای مستقل و مجزا. البته باید دقت بیشتری شود.

۱۵. ص ۳۴۵ شماره ۱۸۳۱۳ با عنوان «ترسل» و با مؤلف ناشناس. این همان رساله‌ای است که به چند نفر نسبت داده شده و اقرب به صحت، نسبت آن به عباس عطارد مازندرانی است و چندین نسخه از آن معرفی شده است.

۱۶. ص ۳۸۶ شماره ۲/۱۸۳۴۳ با عنوان «وجیزه مختصره فی الاعتقادات» و با مؤلف ناشناس. نام این رساله «مقامات التوحید» است و مؤلف آن محمدباقرین محمدجعفر همدانی شیخی (۱۲۳۹-۱۳۱۹ق) است و چند نسخه از آن معرفی شده

فهرست‌نگار دو نسخه‌ای را که از رساله اول در کتابخانه ملی به شماره ۱۳۹۴۱ و ۲/۷۷۶۳ موجود است کاملاً تطبیق می‌نمود تا صحت و سقم ادعا روشن شود.

۲۰. شماره ۱/۱۸۳۵۱ «النکت الاعتقادیه» که از شیخ مفید دانسته‌اند. بسیاری این اثر را، با خلط آن با کتاب مفید به نام النکت فی مقدمات الاصول، به مفید نسبت داده‌اند. تفاوت استدلال و نثر نسبت آن را به مفید نفی می‌کند و محتملاً از فخرالمحققین است، که این نسبت هم با استناد به نوشته‌هایی است که در برخی نسخ دیده شده است. انتساب آن به مفید مسلم صحیح نیست و فعلاً، تا یافتن قرائن دیگر، نسبت آن به فخرالمحققین را مناسب‌تر می‌دانیم.

۲۱. ص ۴۱۱ شماره ۱۸۳۵۲ «حاشیه الباب الحادی عشر». سه نسخه دیگر از این اثر، با تفاوت‌هایی در آغاز، در مرکز احیاء، دانشکده الهیات مشهد، و وزیری یزد می‌شناسیم. فهرست‌نگار نام مؤلف را خاتون آبادی، میر عبدالباقی بن محمدحسین (د. پس از ۱۱۳۰ق) ثبت کرده‌اند و بر من روشن نشد که «خاتون آبادی» را از کجا یافته‌اند. به این نام، یعنی عبدالباقی بن محمدحسین خاتون آبادی، مؤلفی وجود دارد که نام کامل او امیر عبدالباقی بن محمدحسین بن محمدصالح حسینی اصفهانی خاتون آبادی است، که از مشایخ سید مهدی بحرالعلوم بوده و تاریخ وفات او را ۱۲۰۷ق نوشته‌اند و مسلم غیر از مؤلف این کتاب است. از مؤلف این کتاب چند تألیف می‌شناسیم: «القیود الوافیة فی شرح الکافیة والشافیة» که در رجب ۱۱۳۰ق آن را تمام کرده؛ این تألیف، که آنگونه که فهرست‌نگار آورده در ۱۰۹۳ق پایان یافته؛ و «ذخیره یوم المحشر فی...» که شرح فارسی او بر شرح باب حادی عشر است که در ۱۱۰۹ق پایان یافته است. در هیچ کدام از سرآغازهایی که نام مؤلف در آنها ذکر شده، عنوان خاتون آبادی دیده نمی‌شود و با توجه به شباهت زیاد نام و نام پدرش به خاتون آبادی متوفای قرن سیزدهم، احتمال خلط افزایش می‌یابد. بنابراین تا یافتن قرائن بیشتر برای ثبت صحیح نام مؤلف، نباید از عنوان خاتون آبادی استفاده کرد. از این مؤلف، این رساله و حاشیه حاشیه الخفزی علی شرح التجرید، ذخیره یوم الحشر، روضة الانوار، ریاض السائرین، القیود الوافیة و کفایة اللیب فی شرح التهذیب معرفی شده است.

است (رک. فنخا، ج ۳۱، ص ۸۸).

۱۷. ص ۳۸۷ شماره ۳/۱۸۳۴۳ با عنوان «وحدت الوجود» و با مؤلف ناشناس. این رساله نیز از شیخی همدانی است که یک نسخه دیگر از آن در آستان قدس رضوی است (رک. فنخا، ج ۳۴، ص ۳۲۲).

۱۸. ص ۳۹۴ شماره ۱/۱۸۳۴۵ با عنوان «معرفه الاعراب» و با مؤلف ناشناس. این اثر که بی‌شباهت به عوامل جرجانی نیست، به «عوامل جدید» شهرت دارد؛ کتابی درسی که پس از عوامل جرجانی تألیف شده و بیشتر در خارج از ایران به عنوان کتاب درسی مورد استفاده بوده است. در داخل ایران حدود ده نسخه از آن معرفی شده و بیشتر ناشناس آمده، ولی به نظر می‌رسد مؤلف این کتاب محمدبن پیرعلی برکلی (۹۲۹-۹۸۱ق) باشد که در دوره عثمانی مسئولیت مدرسه‌ای مهم را به عهده داشته و شاگردانی بسیار، و چند کتاب دیگر هم در علوم مختلف (شاید بیشتر برای استفاده محصلان) تألیف کرده است. نسخه‌های این اثر در خارج از ایران بسیار است و آنچه در توصیف آمده که «در افتتاح نسخه به اشتباه عوامل با کل محمد افندی نسخه اظهار الاسرار» آمده، چنین نیست، بلکه قرینه‌ای است بر اینکه منظور همان عوامل محمد برکلی است که فهرست‌نگار جور دیگری خوانده است. «اظهار الاسرار» هم که در شماره بعدی با مؤلف ناشناس آمده همین وضعیت را دارد و این رساله هم از هموست، که در پایان یادداشت به آن اشاره شده است. ضمن اینکه چندین شرح بر این «اظهار الاسرار» معرفی شده که بسیاری به نام مؤلف، که همان برکلی یا برکوی است، تصریح کرده‌اند. بنابراین هم «عوامل جدید» یا «معرفه الاعراب» و هم «اظهار الاسرار» از آن برکلی است.

۱۹. ص ۳۹۸ شماره ۱۸۳۴۷ با عنوان «مقاله در حساب اهل سیاق» و با مؤلف ناشناس. از این رساله سه نسخه دیگر در ملی شیراز، الهیات تهران و مجلس شورا- می‌شناسیم که بر هر کدام نامی نهاده‌اند و این نسخه چهارمین آنها است. عنوان «مقاله ثانیه در...» در نسخه مجلس هم دیده می‌شود و متأسفانه رساله قبل که با عنوان «قاعدة السیاق» آمده و چند نسخه دیگر هم با عنوان «دفتر سیاق» یا «قاعدة السیاق» می‌شناسیم، هیچ کدام توصیف کاملی ندارد که بتوان تشخیص داد که این دو ادامه یک رساله است یا رساله‌ای مستقل است. بهتر بود